

פירוש אחר: שאשת דודו יקרא דודתו⁴⁰, לזה אמר אחות אבוהי. בת לוי וכו' (ולפי) שלא נאמר שהיתה אחות אביו מן האם. [ד] [כ]

כה) מבנות פוטיאל מזרע יתרו וכו'.
דקדק זה, לפי שאמר "מבנות פוטיאל" ולא אמר בת פוטיאל. [ק]

כו) הוא אהרן ומשה.
יהיה אפשר לפרש ולומר, קודם שליחותם היה אהרן קודם למשה במעלה, ואחר [כאן חסרה שורה בכת"ן] "אלו שהוזכרו" וכו'. [כ]

על צבאותם כל (צבאם) [צבאותם] לשבטיהם.
הוקשה לרב, שהרי כולם הם צבאותיו, ואיך יאמר "על צבאותם". ועוד, שנראה שהם שני דברים נפרדים: ישראל והצבאות, לזה הוצרך לחזור ולומר "כל צבאותם". אמר עוד "לשבטיהם" לומר לנו שלפי שהם שבטים רבים, אמר "צבאותם" לשון רבים. [כ]

ז

א) נתתיך אלהים [שופט ורודה].
כבר ידעת שפרעה היה עושה עצמו אלוה, והיה אפשר לומר: אתה תהיה אלוה על פרעה שעושה עצמו אלוה. ורש"י לפי הפשט אומר "שופט" וכו'. [כ]

ב) אתה תדבר [פעם אחת כל] וכו'.
נזהר שלא נפרש שמשה היה מדבר לאהרן, ולא לפרעה, ואהרן מדבר לפרעה. לזה אמר שכפעם ראשונה היה משה מדבר לפרעה, ואם כן מה שאמר הכתוב "ואהרן אחיך יהיה נביאך" רוצה לומר שימליצנו. [כ]

ג) ואני אקשה מאחר שהרשיע והתריס כנגדי וכו'.
עיין במה שפירש רש"י "והרבתי את אותותי ואת מופתי - למען רבות מופתי ותכירו גבורותי" שבא לשלול פירוש הכתוב, שלא נאמר: ואני אקשה את לב פרעה, ובשביל זה הקושי אני ארכה מופתי, שעל זה הפירוש שעושים בכתובים מקשים העולם ואומרים: אם ה' מקשה לבו מה פשעו, אלא פירוש הכתוב "ואני אקשה את לב פרעה" ואתן לו חוזק בשביל שיוכל לסכול המופתים, ולא שחש ושלום ה' היה נותן לו מכות על קושי הלב. ואומרו "תכירו גבורותי" הרצון שאין התכלית בהרבות מופתי על פרעה לעשות לו רע על הכוונה ראשונה, אלא שאתם תכירו גבורותי, "וכן מדתו" וכו'. ועיין עוד רש"י מילת "שיתקשה" ולא אמר "שאקשה" כלשון הכתוב, כי כיון⁴¹ בזה (שאם) [שא] מנע ממנו דרכי

40. "שלא נאמר שהיתה אשת דודו של עמרם, אבל לא דודתו ממש", דפוס.

41. בדפוס רומא הנוסח "על צבאותם - בצבאותם כל צבאם לשבטיהם". נראה שרבינו מסביר כנוסח דפוס אלקבץ בה הושמטה המילה "בצבאותם". ורצה לומר, דכיון שאמר הכתוב "הוציא את בני ישראל" מדוע חזר ואמר "על צבאותם", ואם תמצא לומר ש"על צבאותם" בא להגביל או להרחיב את "בני ישראל", זה אינו, שהרי כולם צבאותיו, לכן אמר רש"י שהכתוב כפל דבריו לומר שהכל יצאו.

42. לשון הכתוב שאמנע ממנו וכו', לזה הסב רש"י פועל וכו'.

התשובה, לא שיקנה בנפשו קושי, ולזה הסב פועל הקושי אל פרעה בשאמר "שיתקשה", כי [שבת קד.] "בא לטמא פותחים לו", [איוב לזיא] "וכאורח איש ימצאנו". וגם כן נוכל לומר שאפילו דרכי התשובה לא מנע ממנו, אלא מה הוא הקושי לב, שכיון ש"לב מלך ביד ה' על כל אשר יחפרץ יטנו" [משלי כא, א] וכיון שבשביל עונותיו לא הטהו בדרך ישרה, לזה נקרא קושי לב. ואין אני יודע אם כיוון רש"י לזה.

הוקשה לרב אם ה' הקשה לבו מה פשעו מה חטאתו, לזה נתן רש"י שני טעמים: האחד, "מאחר שהתריס" וכו'. ועוד שני, "שגלוי לפני שאין לו נחת רוח באומות".⁴³ ויש נוסחאות ברש"י "שגלוי שאין נחת רוח באומות לתת לב" ואף על פי כן אין הכוונה שהוא בעצמו יקשה לבו, אלא שיעזבונו לבחירתו, ולא ירחם עליהן להסיר לב האבן מבושרו. והוקשה לו לרש"י למה שפירש "מאחר שהרשיע והתריס" וכו' שהרי כשאמר לו למשה "ואני אקשה" עדיין לא התריס וכו', שהרי אמר למעלה "בלכתך לשוב מצרימה ואני אקשה את לבו". [כ]

[ואני אקשה] בלכתך לשוב מצרימה, דע שעל מנת כן תלך וכו'.
יש לעיין, למה פירש הרב זה הפסוק בכאן, כיון שהוא בפרשת שמות [ד, כא]. ויש אומרים [ש] שהסיבה היא לפי שאמר הרב בכאן "ואני אקשה את לב פרעה - ואף על פי כן בחמש מכות הראשונות לא נאמר ויחזק ה'", שנראה שכוונת הרב היא שלא חזק ה' את לבו, (שנראה בסמוך) בעשותו אלה המופתים, שהם: נחש, צרעת ודם, [אף שנראה בסמוך] שהקשה את לבו, לזה פירש כאן "בלכתך לשוב מצרימה ראה כל המופתים", שלא אמר זה על שלש האותות האמורות, אלא על המופתים שעתידי לשום בידו - עשר מכות. אם כן מה שאמר [ד, כא] "ואני אחזק את לבו" פירושו הוא שיחזק את לבו אחר שיעשה קצת מהמכות. וזה לא יתכן, שלזה לא היה לו לרב לפרש כאן "אשר שמתי בידך" וכו', ועוד, שהיה לו לפרש זה במקומו בפרשת שמות, ומינה שמעינן שמה שאמר כאן "ואני אקשה את לב פרעה" הוא אחר חמש מכות הראשונות. [ז]

ולי נראה, שכוונתו, שלא נאמר שפירוש [ד, כא] "כל המופתים אשר שמתי בידך" הם שלש האותות האמורות והו עיקר דבור. וקשה לזה, שבשלמא אם נאמר ש"כל המופתים אשר שמתי בידך" הם שלש האותות, יבוא היטב מה שאמר ש"בלכתך [וכו'] ראה", שהפירוש הוא כשתלך עתה בדרך מצרימה, ראה ועיין במופתים אשר שמתי בידך שלא תשכחם, שתעשם כסדר אשר שמתי אותם, אבל לפירוש הרב ש"אשר שמתי בידך" הפירוש הוא המופתים שאני עתיד לשום בידך, לא יבוא היטב מה שאמר "בלכתך [וכו'] ראה", שעד עכשיו לא שם בידו מופת מאלו, ואם כן איך אמר ה' למשה "ראה ועיין בלכתך בדרך במופתים", לזה אמר "דע שעל מנת כן תלך", רוצה לומר מה שאמר "בלכתך ראה" הפירוש הוא: ראה ודע שזאת ההליכה שתלך בשליחותי, הוא על מנת שתעשה כל המופתים לפני פרעה. ולזה הקדים הרב ופירש זה, לפי שהוא הקדמה למה שיפרש ב"אשר שמתי בידך".

אמר עוד "אשר שמתי בידך לא על וכו' ולא מצינו שעשאה לפני פרעה" וכו'. רוצה לומר, אם תאמר שאף על פי שאמר ה' שיעשה לפני בני ישראל, גם כן נצטוו שיעשה לפני פרעה, שכן אמר כאן "ועשיתם לפני פרעה", ולזה אמר ש"לא מצינו" וכו'.
אמר עוד "ואל תתמה" וכו'. שבשלמא אם "כל המופתים" הם שלשת האותות, יבא היטב [שמתי] כלשון עבר, אבל אם הם המופתים שעתידי לעשות, איך אמר "שמתי" כלשון עבר, לזה אמר "ואל תתמה" וכו'.

43. כעין זה בדפוס רומא.

44. כן הוא בדפוס רומא ועיין בזכרון. ברש"י שלפנינו הובאו הדברים בפרק ד, כא.